

Laat je niet overdonderen ! Wees er klaar voor!

‘Mache dich, mein Geist, bereit’, BWV 115 in de Paaskerk

Zondag 16 november aanstaande zal de Bach Cantorij Baarn onder leiding van Bas Ramselaar een uitvoering geven van cantate 115. De bijbehorende interkerkelijke dienst in de Paaskerk, waarin ds Marleen Kool – Mout voorgaat, begint om 19.30 uur. Als solisten treden aan Maria Goetze, sopraan, Kaspar Kröner, altus, en Bas Ramselaar, bas. De bescheiden orkestbezetting wordt aangevuld met dwarsfluit, hobo d’amore en violoncello piccolo. Concertmeester is Hans Lub. Felicity Goodwin tekent voor de orgelpartijen.

Cantate 115

Aan deze cantate, geschreven voor 5 november 1724 (Leipzig), ligt een uit tien verzen bestaand kerklied van Johann Burchard Freystein (1695) ten grondslag. Zoals te verwachten in een koraalcantate zijn de eerste en laatste strofe van Freysteins lied ongewijzigd overgenomen in de hoekdelen van de cantate; voor de teksten van beide recitatieven en aria’s putte de vermoedelijke cantatedichter Andreas Stübel uit de overige strofen. Slechts zijdelings valt een verband te leggen met de evangelielezing bij deze cantate, Mattheüs 18: 23-35. Ligt daarin het accent op de kracht van het vergeven van (je) schuldenaren, in de cantate is de focus gericht op het onverwachte moment waarop de afrekening kan plaatsgrijpen. Kortom, wees voorbereid, zorg dat je je geestelijke huishouding op orde hebt, waak, smee en bid. Thema’s die ook in twee andere novembercantates terugkomen, BWV 70 ‘Wachet! Betet! Betet! Wachet!’ en BWV 140 ‘Wachet auf, ruft uns die Stimme’.

’t Is weer raak: tekst en toon versterken elkaar

In het openingsdeel krijgt het koor tegenspel van een kwartet bestaande uit continuo, fluit, hobo d’amore en, opmerkelijk, een eenstemmig spelend violenkoor. Met abrupte wijzigingen in deze structuur, bijvoorbeeld wanneer satan ter sprake komt, worden uiterst verrassende effecten bereikt.

Zonder inleidend recitatief volgt de melancholiek klinkende altaria ‘ach, schläferige Seele, wie? ruhest du noch?’, een slaperig adagio op het hier nu misleidende ritme van een siciliaanse dans. Een beetje suspense doet het goed als muzikale voorbereiding op het plotse allegro dat na 110 maten volgt, maar helaas, de waakzaamheid van de slaperige ziel is maar van korte duur... Het daaropvolgende basrecitatief verwoordt klip en klaar dat de hoogste rechter om een wakker en open geestesoog vraagt, offne Geistesaugen.

Molto adagio is de tempo aanduiding voor de tweede aria, een intiem kwartetspel tussen sopraan, fluit, violoncello piccolo en continuo. De tekst komt hier het dichtst bij Mattheüs’ evangelie: bid en waak, vraag je rechter geduld te hebben met jouw schuld, dat hij je puur en vrij van zonden maakt.

Het samenvattend tenorrecitatief (in Baarn gezongen door de sopraan) leidt ons naar het slotkoraal. We zijn terug bij het uitgangspunt van de cantate dat tevens de conclusie in zich draagt: drumm so lasst uns immerdar wachen, flehen, beten, weil die Angst, Not und Gefahr immer näher treten.

Musica Pathetica of de clou van het affectgebonden componeren

Ook in BWV 115 maakt Bach gebruik van de techniek van het affectgebonden componeren. Uitgangspunt van alle 17de eeuwse affecttheorieën vormt de verhouding tussen lichaam en geest. Men ging ervan uit dat alle affecten (liefde, haat, angst, droefheid et cetera) lichamelijke oorzaken hadden en in het verlengde daarvan hoopte men de geestelijke varianten te exploreren. Kort door de bocht: de klassieke temperamentenleer vertaald naar de machtige werking van muziek. En dan met name de vocale muziek om in de gemoederen van de luisteraar een gevoelige snaar te raken. Musica pathetica, rond 1700 afgekeken van de theatrale muziek, de opera dus, maar binnen de protestantse kerkmuziek ingezet met een verheven doel. Een goede componist stond immers gelijk aan een goede predikant. Aan de hand van de wetten van de latijnse retorica en met behulp van de nieuw ontworpen muzikale grammatica creëert de componist geheel volgens de regels van de harmonie der sferen een welluidend kerkstuk met als doel de affecten van de mens uit te drukken en op te wekken. Bij Bach is het de taak van alle muziek eerst de schepper te eren en vervolgens de toehoorders niet alleen iets te leren, maar ook in het hart te raken. BWV 115 is er een knap staaltje van.

“Mache dich, mein Geist, bereit”

Allerzielen en Allerheiligen liggen achter ons, het kerkelijk jaar nadert zijn einde. De slotregels van het afsluitend koraal liegen er niet om: ‘denn die Zeit ist nicht weit, da uns Gott wird richten und die Welt vernichten’. Voor de één een gruwelijk vooruitzicht, voor de ander een paradijselijk ideaal. Je kunt er maar beter op voorbereid zijn.

Misschien toch een actueel thema en intrigerend genoeg om met deze informatie in het achterhoofd aanstaande zondag te komen luisteren. De kerkdeuren van de Paaskerk staan op 16 november vanaf 19.15 uur voor u open.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– een foto van Maria Goetze (sopraan) en/of Kaspar Kröner (altus) (zie bijlagen)